

Egy vén ház megfiatalodik

Írta: Pásztor Mihály

Egyre változik, igazodik a pesti Belváros képe. A falbontó csákány jóformán mindennap nekifenekedik egy-egy régi háznak. Maholnap egy sem marad ezekből a vén épületekből, melyek még tanui voltak a pesti rokokónak, meg a táblabíró-kornak. Lassacskán eltűnnek, meghalnak ők is, akár az emberek.

Ilyen elűlésre ítélt ház a Péterffy bárók egykori pesti palotája, mely egy-állóhelyében száznyolcvan esztendő óta figyel, miképpen változik meg körülötte minden. Pesten ez a legrégebb lakóház, mely a maga eredeti mivoltában maradt ránk híromdónak Mária Terézia korából. Ugy volt, hogy lebontják, s ha lebontották volna: a nagy királynő és a „Kalapos király” idejéből való Pest egyik kedves emléke tűnik el vele. De nem kell megijedni; nem bontják le. Az utolsó pillanatban megkegyelmeztek neki. Műemléknek nyilvánították. Nem bontják le, csak átalakítják. Megszépítik. Megfiatalítják.

A Piarista ucca végében áll ez az egyemeletes, vén barokkház. Bizony erősen megrokkant a nagy idők súlya alatt. Félig már földbe süllyedt; homlokzata csupa sebhely, faláról hull a vakolat. Kapujától jobbra vörösmárványból való tábla pislog ki a habarésból. Rajta kopott írás a száz év előtti árvíz magasságát jelzi, persze német szóval:

WASSERHÖHE
VON 15-EN AUF 16-EN MÄRZ 1838.

Mint valami hadikitüntetés, mint egy háborús medália, úgy fest a vén házon a kopott márványtábla. Nehéz elhinni, hogy valamikor Pest egyik legszebb palotája volt ez a szennyesruhájú ház. Elegánsan ívelő köerkélye, melyet két kopott titán tart, tympanonja, a piaristák új gimnáziumára kacscintgató elsőemeleti hét ablaka és a rokokóba olvadó minden megfakult szépsége ma is kedves, sőt mutató ezen a sokat átélte, sokat látott vénépületen, mely fiatal korában gyönyge, ékessége volt a Belvárosnak, nevezetessége Pestnek.

A hétéves háború kitörése idején épült a kis palota. Ugyanaz a Salzburgból ideszakadt Mayerhofer András nevezetű mester építette, ki húsz évvel azelőtt Grassalkovich Antal personalis hatvani-uccai palotáját. Akkoriban természetesen környezete is más volt a Péterffy-palotának, mint ma. Hosszanti udvarával két kis ucca sarkán állott a Péterffy-kúria és a négyszögletes városházterre hámul.

Vajjon mit nézett rajta?!
Látta a Szentháromság szobrot; látta minden bűnök elrettentőjét, a kalodát és látta a tornyos városházát, melynek erkélyén ebédidő előtt a város konvenció muzikusai, a „turnerek” zenéltek. A városház-tér volt a régi Pest szíve, fóruma, melyet heti- és országos vásárok idején

ellepett az idegen, meg az itthoni vásárosok tarka és hangos sokadalma.

Szomszédsága is előkelő volt a Péterffy-kúriának. Vele egy sorban, de két házzal odébb, a piactér Váci ucca felé eső sarkában állott gróf Forgách János háza. A Forgách-házzal szemben viszont, a Váci ucca másik oldalán gróf Keglevich József koronaőr háza terpeszkedett. A plebániatemplomra való kilátást egy hatalmas, egymeletes, sárga ház fogta el a Péterffy-kúria előtt. Ez a nagy sárga ház gróf Esterházy Ferenc tárnokmester háza, melyet a kegyesrendiek vásároltak meg, kevéssel azelőtt, hogy Péterffy János, a királyi tábla ítélobírája a maga palotáját felépítette. A Dunára néző régi rezidenciájukból akkor költöztek át az Esterházy-palotába a piaristák; hajdani rendházukat pedig (mely a XVIII. század végén a görög-macedon egyház kezére került) bérbeadták gróf Szirmay Tamásnak.

Ki volt Proberger?

Ilyen volt a Péterffy-palota szomszédsága Mária Terézia idejében. De nevezetes volt ennek a palotának még a telke is, melyre kevéssel azután, hogy Budavár ormáról lehanyatlott a félhold: egy savoyai kereskedő, bizonyos Brean Móríc épített házat. Mivel azonban adósa volt a bírónak: Proberger Jakabnak, az adósság fejében a ház rövidesen Proberger birtokába került.

Ki volt Proberger Jakab?! A török-idők utáni Pest egyik első gyarmatosza volt. Mint érvágó borbély vett részt Budavár megvívásában; a háború után azonban felcsapott sörfőzőnek. A Váci uccai „új-városház” helyén volt a fábrikája. Ugy látszik, a maga idejében Proberger volt a legokosabb ember Pesten, mert több ízben választották meg bírónak. Ennek a többszörösen bíróviselt embernek a bölcsessége különben nemesek abban mutatkozott meg, hogy az érvágó mesterséget a jövődelmezőbb sörfőzéssel cserélte fel, hanem kiviláglott abból is, hogy ő csak főzte a sört, de másokkal itatta meg a főztjét.

Egyébként a savoyai boltoz egykori háza hosszú ideig sohasem maradt egykezén. Proberger után is sűrűn váltogatta gazdait, míg végre Péterffy János épített a régi ház helyén palotát. Péterffyek ama hivatalnok-arisztokraták közé tartoztak, amilyeneket sokat termelt a zavaros XVIII. század Magyarországa. Mikor III. Károly hazajött Spanyolországból, a Rákóczi-féle felkelés leverése után megkezdődött a nagy osztozkodás az uratlan földeken és a puszták birtokokon. Címet, jószágot könnyen kapott akkoriban az ügyes ember. Ilyen ügyes ember volt Grassalkovich Antal és ilyen ügyes ember volt az öreg Péterffy János kancelláriai tanácsos is, ki a báróság

mellé a somoskői földeket kapta a királytól. Később a somoskői birtok mellé megszerezte a pozsegamegyei Pleternicát, Aradmegyében Borosjenót, Sikulát, Apatelkét és Gyarmatot; Pest megyében Szentlőrinc-Kátát és Szenttamás-Kátát; Nógrád-vármegyében Bagjasalját, Czeredet, Baratonypusztát, Obást és Hidegkutát. A két ügyes embernek: Péterffynek, meg Grassalkovichnak körülbelül egyidőben indult a karrierje; az igaz, hogy Grassalkovich jutott messzebbre. Divatos palotát is ő épített elsőnek Pesten. De a Péterffyek sem nagyon maradtak el. Igaz, hogy csak húsz esztendővel később, de már állott az ő palotájuk is. Ezt már az öreg Péterffy báró János fia — egyébként a királyi tábla ítélobírája — építette. Szükség volt a palotára, mert az ifjabbik Péterffy János gazdagon nősült, báró Neffzern Jakab helytartósági tanácsos leányát vette feleségül és az ilyen gazdag leány már akkoriban is szerette adni az előkelőt és szeretne megmutatni a világnak, hogy telik, mert van miből.

A háborús főrekviráló

Neffzern Jakab német ember volt és érdemei jutalmául egyidőben kapta a magyar indigenatust a bárói titulussal. Hogy miből szerezte a vagyont: ilyen nagy időtávolságból nehéz lenne megmondani. Csak annyit tudunk róla, hogy az volt a feladata, hogy részint a hadseregszállítók körmére ügyeljen, másrészt meg ő volt Mária Terézia háborúiban a főrekviráló. Urtól, paraszttól ő szedte el a zabot, búzát, lisztet és a vágómarhát a katonaság számára. Nem is volt túlságosan népszerű a foglalkozása. Egy ízben rekvirálás közben majdnem otthagya a fogát; kis hujja, hogy agyon nem verték. De a leányának szép hozományt adott, s mikor meghalt: maradt utána jócskán. Péterffy bárók pedig kihasználták a jó módot és a pesti palotában vége-hossza nem volt a vendégeskedésnek. Kár is lett volna takarékoskodni, mert nem volt kiért. Gyermeksírás nem zavarta palotájuk nyugalmát. Mikor pedig a királyi tábla ítélobírája örökre lehunyta szemét: magvaszakadt a Péterffy családnak. A tizenkét falú és két pusztá visszaszállott a kincstárra, mely azután hamarosan továbbadott rajta.

A pesti palotát egy távoli rokon: báró Lilien József tábornok felesége öröklé. Lilien báró apja Mária Terézia idejében bécsi megbízottja a német birodalmi vezérpostamesternek, Taxis hercegnek. Nekünk magyaroknak csak annyi közünk van hozzá, hogy ő eszelte ki és 1752-ben Magyarországon ő szervezte meg a „delizsánsz” néven ismert postakocsijáratokat. A delizsánsz a régiek személyszállító alkalmazottsága volt. Aféle omnibusz, mely váltott lovakkal fuvarozta stációról stációra az utast, de az utason kívül levelet, pénzt és csomagot is szállított. Eleinte Bécs és Buda között hetenként egyszer közlekedett; Buda-Temesvár és Nagyszében között pedig minden negyedik héten. Bécsből hétfőn reggel nyolc órakor indult a delizsánsz és — ha közbe nem jött valami — szerdán reggelre szerencsésen meg is érkezett Budára. Budáról Bécsbe azonban már nem jutott el ilyen hamarosan a postakocsi; ehhez harmadfél napra volt szüksége.

A vagyont szerző delizsánsz

A delizsánsz a maga idejében elképzelhetetlenül nagy vívmány volt. Nem csuda, ha hirtelenében akkora népszerűségre tett szert. A delizsánszos Lilien fia lett a Péterffy-palota új tulajdonosa, ama Lilien József báró, ki segített visszafoglalni a töröktől a Bánságot és a török háborúban verekedte ki magának a tábornoki rangot is. Ő maga szászországi eredetű, de a felesége magyar asszony: gróf Szapáry Péter leánya. Egyébként pedig Lilien báró volt Eötvös Józsefnek, a költő-miniszternek anyai nagyatyja.

Pedáns, konzervatív úr volt Lilien báró, aki katonaság tempóihoz akkor is ragaszkodott, mikor már levetette a császár kabátját és lement gazdálkodni az apósa birtokára, Ercsibe. A báró új szellemet vitt bele a fohérmegyei gazdaságba. Szakított a régi gazdálkodási renddel és hagyományokkal. Gumós és gyökéres növényeket termelt, melyeket a magaépítette gyárakban dolgoztak fel. De a XVIII. század végén és a XIX. század elején az akkori idők még nem tudták megemészteni ezeket az okos, Németországból átláplált reformokat és a német báró belebukott a maga reformjaiba.

Ilyen volt Eötvös József egyik nagyapja. De milyen volt a másik nagyapja: Eötvös Ignác? Bürokrata volt az öreg Eötvös. Száraz, cinikus és erőszakos ember, kit a nemesség annyira nem szívesen fogadott, mikor Nyitra megyébe küldték királyi biztosnak, hogy Eötvös Ignác dühbe jött és Uzsoviás János alispánt, meg Lucskay Ignác szolgabíró, az ellenzék főkolompósa láncra verve börtönbe esukatta. Erre aztán a vármegye sem vette tréfára a dolgot s mikor Eötvös Ignác megjelent a közgyűlési teremben: a nemesség megrohanta, egy szálás legény mellenragadta a királyi biztost és alighanem agyonverik, ha a katonatisztek ki nem szabadítják a háborgók karmai közül. A nem túlságosan sikerült expedíció után Eötvös Ignác sályi jószágára vonult vissza felejtetni. Emberekkel alig érintkezett, amit különben nagyon okosan is cselekedett, mert akkoriban kevés népszerűtlenebb ember volt Magyarországon az öreg Eötvös Ignácnál.

A kardos nagymama

Nem törődött az ex királyi biztos a gazdaságával sem, de szerencsére ott volt a felesége, egy Szepessy bárónő, aki éppolyan akaratos, éppolyan erősszakos volt, mint az ura és olyan katonás rendet teremtett a birtokon, hogy a tizedik határban is megemlegették. Eötvös József nagymamája kardos menyecske volt, aki úgy parancsolt, kommandírozott, hogy az egész vármegye félt tőle. Hatalmas cselédséggel dirigálta gazdaságát. Ezzel a cselédséggel aztán csakugyan úgy bánt, mint ahogy a várurak bánhattak szolgálkival a középkorban. Amellett a bárónő meg volt róla győződve, hogy népének ő a legjobbszívú, legemberségesebb úrnője. Papot tartott úgy a maga, mint a cselédsége számára, mert végtelenül vallásoslelkű asszonyság volt. Azután magának tartotta fenn, hogy összeházasítsa férfi és női cselédségét, ha eljöttnek látta az idejét. Az igaz, hogy ezeknek a házasságoknak maga a cselédség nem túlságosan örült, mert a nagyasszony meg sem kérdezte, hogy ki kit akar házastársul venni. A bárónő egyszerűen kirendelte azokat a legényeket és leányokat, akiket boldoggá akart tenni; az ifjakat betelepítették a templomba és a pap rájuk adta az áldást. De a nagyasszony nem bánhatott túlságosan szörmentén egyéb háznépével sem. Emiatt gyúlt meg a baja az egeri káptalan is. Ugy esett a dolog, hogy a nagyasszony gyóntató papot tartott magának. A káplánt rendszeresen az egeri káptalan küldte Eötvös báróné birtokára. A báróné azonban az egyházi tevékenységen kívül a gazdaságban is felhasználta az egeri papokat. Ugy látszik, az egyik káplán nem akart parizozni a nagyasszonynak, mire a nagyasszony sajátkezüleg utasította rendre Istennek akaratoskodó szolgálját. Ebből aztán nagy kavargás támadt és a káptalan nem akart többé papot küldeni Eötvös báróné házába.

Ilyen volt Eötvös József nagyanyja. Ezek az emlékek most mind megújhódnak, hogy megfiatalítsák a piaristauccai öreg barokkpalotát, amelyet különben Lilien báróktól egy Macsinka Konstantin nevű görög kereskedő vásárolt meg, akinek az özvegye viszont egy másik görögnek, Grabovszky Atanáznak lett később a felesége. Az új tulajdonosról keresztelték el aztán ezt a házat Grabovszky-kúriának. A Grabovszky-kúriában nyílt meg több, mint száz esztendővel ezelőtt a „Buda városához” címzett fogadó. Kriszt Ferenc volt benne a csapláros. Ide járt a Belváros népe friss csapolásra és délidőben itt sörözgettek a város urai is abban az időben, amikor még állott a régi pesti tornyos városháza. A megsminkelt vén házból, megint a régi kocsmáros méri majd a sört.